

Щодо цілей та завдань пенсійної реформи

У статті проаналізовано задекларовані цілі та завдання пенсійної реформи та зроблено висновок щодо їх недостатності та половинчастості. Обґрунтовано необхідність повного переходу реформованої системи на страховий принцип. Сформульовано завдання держави та запропоновано архітектуру майбутньої пенсійної системи.

Ключові слова: накопичувальна пенсійна система, розподільча пенсійна система, страховий принцип.

В статье проанализированы задекларированные цели и задачи пенсионной реформы и сделан вывод об их недостаточности и половинчатости. Обоснована необходимость полного перехода реформированной системы на страховой принцип. Сформулированы задачи государства и предложена архитектура будущей пенсионной системы.

Ключевые слова: накопительная пенсионная система, распределительная пенсионная система, страховой принцип.

In article the declared purposes and problems of pension reform are analysed and the conclusion concerning their insufficiency and incompleteness is drawn. Necessity of full transition of the reformed system on an insurance principle is proved. Problems of the state are formulated and the architecture of the future pension system is offered.

Постановка проблеми. Дискусії навколо реформування вітчизняної пенсійної системи, що не вщухають протягом декількох років, останнім часом значно загострилися. Хвиля інтересу навколо пенсійних новацій сколихнулася в тому числі завдяки епопеї навколо прийняття законопроекту №7455 [1]. Представники державних органів, пенсійної спільноти, профспілок та незалежні експерти висловлюють свої, інколи полярні, погляди щодо тих чи інших положень документу. Але при цьому відчувається явна нестача думок щодо цілей та завдань пенсійної реформи.

Оприлюднені представниками виконавчої влади цілі пенсійної реформи, будучи в цілому правильними та соціально привабливими в науково-практичному контексті виглядають краще розпливчато та не конкретно. Так, ціллю реформи пенсійної системи продекларовано посилення соціального захисту осіб, які втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи. Для цього передбачається стабілізувати соціально пенсійну систему, запровадити загальнообов'язкове накопичувальне й розвивати добровільне накопичувальне пенсійне страхування, а також поліпшити адміністрування пенсійної системи [2].

Але архітекторам реформи необхідно чітко уявляти її задум, остаточну мету з тим, щоб розробити адекватну систему механізмів її реалізації. Тому завдання науково-практичного осмислення та обґрунтування концепції реформування вітчизняної пенсійної системи є надзвичайно актуальним.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Концептуальним засадам реформування пенсійної системи, зокрема, було приділено багато уваги в ході круглих столів, які відбулися 15 вересня 2010 у Національному інституті стратегічних досліджень [3] та 16 вересня 2010 року в комітеті Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності [4]. Парламентські слухання з пенсійної проблематики відбулися 16 лютого 2011 року [5]. Насамкінець, питання запровадження загальнообов'язкової накопичувальної складової пенсійного забезпечення обговорювалося в ході круглого столу, який проходив у Національному інституті стратегічних досліджень 12 квітня 2011 року [6]. Але в силу переважно практичної спрямованості дискусій у ході вказаних заходів питання науково-теоретичного обґрунтування цілей та завдань пенсійної реформи в Україні майже повністю було обійдене увагою.

Тому **метою статті** є спроба якомога більш концептуального осмислення основоположних цілей реформи вітчизняної пенсійної реформи.

Виклад основного матеріалу. При розробці програми реформи в такій соціально гострій сфері мав бути чітко визначений рівень гарантій та відповідальності, які держава може взяти на себе в процесі пенсійного забезпечення своїх громадян. Одним із важливіших результатів реформи має стати перебудова масової свідомості. Необхідно переконати громадян, що гідний рівень життя людини в старості є предметом його турботи протягом всього трудового періоду, що гідне майбутнє створюється власними руками, а завданням держави в пенсійному питанні є забезпечення умов для формування відповідних пенсійних накопичень та забезпечення мінімального рівня пенсій. Одночасно має бути забезпечено виконання державою всіх прийнятих на себе зобов'язань перед нинішніми пенсіонерами.

Однією з основних тез, покликаних обґрунтувати пенсійну реформу, є теза щодо погіршення демографічної ситуації, що ставить під загрозу спроможність пенсійної системи виконувати свої зобов'язання в довгостроковій перспективі. Авторами реформи передбачається, що така загроза має бути ліквідована по двох основних напрямках.

По-перше, в пенсійну систему нарешті має бути введений обов'язковий накопичувальний компонент, який дозволить

частково забезпечувати грошовий ресурс для виплати майбутніх пенсій.

По-друге, в рамках солідарної системи планується забезпечити більш щільну прив'язку пенсій не до заробітної плати та страхового стажу, а до суми внесків, сплачених до Пенсійного фонду протягом існування системи персоналізованого обліку. Зокрема, при обчисленні пенсії має враховуватися заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року.

Ця мало примітна на перший погляд норма покликана підсилити страховий принцип функціонування системи, тобто взаємозв'язок між пенсійними внесками, що надходять за працівника в ПФУ, та його майбутньою пенсією.

Сьогодні в рамках солідарної системи держава намагається збалансувати пенсійні внески, які надходять за працівників, зі своїми зобов'язаннями перед нинішніми пенсіонерами.

У суспільній свідомості пенсія міцно асоціюється з певним природним правом літньої людини, яка, у загальному випадку, має досить тривалий трудовий стаж. Але будь-яке право нерозривно пов'язане з обов'язками. Тоді на кого в нашій логічній конструкції слід покласти обов'язок щодо забезпечення нинішніх пенсіонерів? Вочевидь, на суспільство, точніше – на державу, через яку це суспільство уособлене у відношеннях з пенсіонерами. Логіка, коріння якої лежить у радянському світогляді, така: людина все життя працювала на суспільство – тепер настав час суспільства забезпечити їй гідне існування.

Смислова конструкція виглядає досить логічно по відношенню до громадян, які все або більшу частину трудового життя працювали на державу, яка, серед іншого, виступала як роботодавець. Його узагальненням є загальновідома теза щодо того, що пенсію людині має платити особа, яка використовує плоди її праці. В нашому прикладі держава винна своїм колишнім працівникам – ось вона через ті чи інші інструменти й збирає грошові кошти для подальшого їх розподілу серед пенсіонерів. Це означає, що нинішні працівники утримують колишніх.

У ринковій економіці з переважанням приватної власності загальна логіка зберігається, але змінюються суб'єкти правовідносин. Майбутнє пенсійне забезпечення, як й раніше, має залишатися обов'язком роботодавця, в якості кого виступає вже не держава, а приватний власник (у даному випадку йдеться виключно про трудові пенсії, а не про різного виду соціальні виплати на кшталт пенсій з втрати годувальника або по інвалідності).

Якщо ми говоримо про те, що у ринковій економіці працівник має заробити собі на пенсію, то найпростішим та найпрозорішим механізмом для цього є отримання ним повної ціни своєї праці. А вже її частину логічно відкладати на пенсію добровільним чи обов'язковим чином. Саме в цьому сенсі накопичувальні пенсійні системи мають перевагу перед розподільчими [7].

Не є науково коректним протиставити накопичувальну та розподільчу систему в контексті солідарності поколінь. При обох системах нинішній пенсіонер споживає матеріальні

блага, які вироблені молодшим поколінням. Тобто в обох системах солідарність поколінь (або міжпоколінний трансферт) має місце. Справа лише в способі визначення, на яка частину суспільного продукту має право претендувати та чи інша конкретна людина.

Ідеологія розподільчої системи визначається спробою запровадити справедливий та одночасно актуарно обґрунтований алгоритм встановлення взаємозв'язку між нинішньою заробітною платою та майбутньою пенсією. Тут існує безліч підходів (встановлення пенсій через останню заробітну плату, плату за останній період, за будь-який період тощо), кожний з яких є по-своєму правильний, але всі вони дають різний результат, тобто не є об'єктивними. Але так чи інакше працівник сьогодні віддає свої гроші державі в обмін на її обіцянку потурбуватися про нього в старості.

Джерелом майбутніх пенсійних виплат є пенсійні внески майбутнього покоління, розмір яких, як й сама наявність, є достатньо мірою невизначеними. Довгострокове балансування внесків та пенсійних виплат в умовах недостатньої визначеності економіко-демографічної ситуації (не кажучи вже про одномоментні політичні інтереси), є завданням, яке, за великим рахунком, не має достовірного вирішення. Все одно виникатиме нескінченна необхідність перегляду та коригування параметрів моделі, але це все одно не забезпечить фінансової стійкості системи.

Натомість накопичувальна система виходить з того, що частина заробітку працівника протягом усього його трудового життя відкладається (резервується) та інвестується в певні активи, які приносять дохід. При цьому конкретний перелік фінансових інструментів (цінні папери, депозити, нерухомість тощо) та квоти на їх використання не мають жодного значення (в рамках теми цієї статті). Головне, що при їхньому використанні має підтримуватися баланс доходності та ризику. В момент настання пенсійного віку громадянин як в розподільчій, так і в накопичувальній системі має підстави розраховувати на певну кількість пенсійних прав, виражених у грошовому еквіваленті. З тією лише різницею, що в накопичувальній системі:

– процес їх формування є більш прозорим, об'єктивним та зрозумілим, що виключає надання окремим категоріям учасників будь-яких преференцій. Теоретично в розподільчій системі можна в будь-який час внести зміни до будь-якого з двадцяти дев'яти законів, що регулюють розміри пенсій для окремих категорій працівників. Накопичувальна ж система декларує, принаймні на даному етапі, один стандартний підхід для всіх;

– процес їх формування є більш конкурентним, що дає підстави очікувати на більш якісне обслуговування. Компанії з управління активами для накопичувального фонду (так само, як і зберігач) відповідно до чинного законодавства відбираються на конкурсній основі. Якщо ж йдеться про недержавні пенсійні фонди – суб'єкти другого рівня, то вони й так безперервно конкурують між собою в силу логіки функціонування фінансового ринку;

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

– механізм прирощення вартості є ринковим (інвестиційний дохід), а не волонтаристським.

Усе це разом узагальнюється в одну, але найголовнішу особливість: і накопичувальна, і розподільча система передбачають відшкодування втраченої працездатності, тоді як еквівалентне відшкодування – виключно накопичувальна.

Звідси виникає необхідність розірвання порочного кола розподільчих принципів. Головною ціллю реформи має стати остаточне закріплення страхового підходу, для чого необхідно переведення всієї системи (а пенсійна система за своєю соціально-економічною суттю є страховою) на накопичувальний принцип. У процесі проведення пенсійної реформи мають бути вирішені такі завдання:

1. Забезпечення гарантованого мінімального рівня пенсійного забезпечення для будь-якого громадянина України по досягненні ним пенсійного віку незалежно від наявності чи відсутності формальних ознак: страховий стаж та обсяги внесків.

2. Створення умов для формування населенням достатніх пенсійних накопичень як через механізм обов'язкових платежів, та і шляхом заохочення громадян до самозабезпечення на основі стимулювання соціального партнерства та індивідуальної ініціативи.

3. Забезпечення повного виконання державою своїх зобов'язань перед нинішніми пенсіонерами.

Архітектура нової пенсійної системи має бути такою.

Розподільча система (солідарна, перший рівень) зберігається як зрівняльна та забезпечує лише необхідний соціальний мінімум для всіх громадян без винятку. Джерелом її фінансування мають бути обов'язкові пенсійні внески або доходи державного бюджету.

Обов'язкова накопичувальна система (другий рівень) забезпечує основну частину майбутньої пенсії працівника. Суб'єктами її формування мають бути роботодавці (в тому числі і держава, коли вона виступає у відповідній якості). Джерелом фінансування є пенсійні внески, які можуть сплачуватися як роботодавцем, так й працівником. (Це питання не так економічне – при сплаті їх роботодавцем такі внески об'єктивно стають частиною оплати праці найманого працівника, – як соціальне, політичне та психологічне. На державних підприємствах питання вирішується доволі просто – через відповідне підвищення заробітної плати. Для недержавних законодавчі важелі поки що відсутні.) До цього ж рівня включається забезпечення по професійних схемах.

Третій рівень – добровільне пенсійне страхування як за рахунок роботодавця (корпоративні пенсійні програми), так за рахунок самих працівників.

Накопичувальна пенсійна система має бути чітко відділена від розподільчої. Остання залишається за державою, але її масштаби та значення мають різко зменшуватися.

Запровадження обов'язкової накопичувальної системи у тому вигляді, що передбачений Законом України №1058 [8] та законопроектом №7455 [1], вирішує вказану проблему, але лише частково. В запропонованій парадигмі

перший рівень почне скорочуватися лише через 20 років після введення другого рівня, коли буде обмежено приток нових учасників (і то за умови, що пенсійний вік для жінок залишать на нинішньому рівні). А повністю системи стануть автономними лише тоді, коли пенсійного віку досягнуть ті, хто сьогодні вперше отримує трудову книжку.

Для нинішньої економіко-демографічної ситуації це є неприпустимо довгий строк, протягом якого з пенсійною системою України майже гарантовано трапиться колапс. Але на сьогодні вказана проблема не тільки не вирішена, а навіть і не піднімається у професійному середовищі.

Крім того, пропонується парадигма функціонування загальнообов'язкової накопичувальної складової забезпечуватиме, за різними оцінками, лише від 10 до 20% загальної суми майбутньої пенсії (без урахування добровільної складової). Лівова ж частина (від 80 до 90%) залишається за солідарною системою. Іншими словами, страховий принцип пенсійної системи буде реалізовано лише частково.

Висновки

Головною ціллю пенсійної реформи має стати остаточне закріплення страхового підходу (тобто максимальна щільна прив'язка розміру майбутньої пенсії до суми сплачених внесків), для чого необхідно переведення всієї системи на накопичувальний принцип. За розподільчою системою має залишитися лише загальний соціально обґрунтований мінімум.

Тому пенсійна реформа в її запропонованому вигляді носить незакінчений, половинчастий характер та не здатна повною мірою вирішити проблеми пенсійної системи. В умовах недостатньої визначеності економіко-демографічної ситуації головною ціллю пенсійної реформи має стати повний та якомога скоріший перехід на страховий принцип, який передбачає максимально щільну прив'язку розміру пенсії до обсягу пенсійних внесків. Це означає, що в реформованій системі загальнообов'язкова накопичувальна складова має відігравати не допоміжну, а головну роль.

Наразі постає нагальна необхідність щодо науково-теоретичного осмислення засад такого переходу та розробки практичних механізмів.

Література

1. Проект закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» №7455 від 31.05.2011 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=39220

2. Програма економічних реформ на 2010?2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс] / Комітет з економічних реформ при Президенті України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>

3. Криза розподільчої пенсійної системи в Україні та напрями диверсифікації «пенсійного портфеля»: аналіт. доп. / О.М. Пищупіна, О.П. Коваль, А.М. Авчухова. – К.: НІСД, 2010. – 104 с.

4. Комітет Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності. Круглий стіл з обговорення питань щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другого рівня) 16 вересня 2010 р.: [Електронний ресурс]. / Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/structure/pension-reform/events_ua.php#2

5. Парламентські слухання «Стан проведення пенсійної реформи та шляхи її вдосконалення» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl160211.htm

6. Проблеми становлення накопичувальної складової пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс] / К., НІСД, 2011. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/430/>

7. Колобаев О. Накопительные принципы пенсионной реформы: попытка переосмысления / О.М. Колобаев, Р.А. Кокорев. – SPE-RO. – 2006. – №4. – С. 5–23.

8. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. №1058-IV // Урядовий кур'єр, 2003, 08, 14.08.2003 №150.

С.М. МАРХОНОС,
к. геогр. н., Інститут туризму ФПУ,
Н.П. ТУРЛО,
к.е.н., Інститут туризму ФПУ

Фактор розвитку туризму у зниженні рівня безробіття в Україні

Стаття присвячена вивченню регіональних проблем безробіття в Україні та пошуку шляхів мінімізації чисельності незайнятого населення завдяки подальшому розвитку туристичної сфери.

Ключові слова: ринок праці, сучасні тенденції ринку праці, зайнятість населення, безробіття, працевлаштування, туристичні потоки, туристична інфраструктура.

Статья посвящена изучению региональных проблем безработицы в Украине и поиску путей минимизации численности незанятого населения благодаря дальнейшему развитию туристической сферы.

Ключевые слова: рынок труда, современные тенденции рынка труда, занятость населения, безработица, трудоустройство, туристические потоки, туристическая инфраструктура.

The article is devoted to the regional problems of unemployment in Ukraine and the ways of minimizing the number of unemployed people due to future development of tourism.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших соціально-економічних проблем сучасного стану розвитку вітчизняної економіки та важливою характеристикою конкурентоспроможності ринку праці є безробіття.

Статистика свідчить, що на початок 2011 року безробітними в Україні були 1 785,6 тис. осіб, з яких 1 784,2 тис. осіб – громадяни працездатного віку.

Надмірне безробіття має негативні економічні та соціальні наслідки:

- перевищення фактичного рівня безробіття на 1% порівняно з його природним рівнем скорочує валовий національний продукт на 2%;

- зменшення джерел доходів сімей зумовлює деградацію споживання, зменшує попит на товари та послуги, змушує

податкову базу формування бюджету та реалізацію соціальних програм;

- зростає злочинність, збільшується кількість суїцидів (згідно з дослідженнями, зростання безробіття на 1% призводить до підвищення числа самовбивств на 4,1%, кількості заарештованих за кримінальні діяння – на 5,7%);

- призводить до соціально-економічної дестабілізації в країні.

Нові суперечливі тенденції динаміки українського безробіття потребують свого осмислення та врахування в розробці адекватної політики зайнятості на ринку праці. Тому обрана для розгляду тема є важливою та актуальною.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Протягом останніх років проблеми безробіття неодноразово знаходили своє відображення у працях вчених і практиків, серед яких: В. Галицький, І. Гнибіденко, І. Моцін, Ю. Маршавін, М. Папієв, Л. Шиян тощо. Шляхи мінімізації безробіття розглядали також такі українські дослідники цього питання, як П. Нікіфоров, А. Вольська, І. Петрова, А. Казановський, О. Котляр, В. Костиков, О. Рузавіна, В. Федоренко та інші.

Проте, незважаючи на значний загальносвітовий та вітчизняний науковий доробок, проблеми безробіття й нині недостатньо вивчені. Це залишає місце для подальших досліджень.

Метою статті є визначення шляхів скорочення безробіття в регіонах України завдяки розвитку туристичної сфери. Виходячи з цього були поставлені такі завдання:

- визначити основні тенденції, що були притаманні ринку праці України в 2010 році порівняно з 2009 роком;

- проаналізувати показники зайнятості та сучасний стан безробіття в країні;

- запропонувати шляхи мінімізації безробіття в регіонах країни завдяки розвитку туристичної сфери.